

Filmoteka Szkolna

Temat lekcji: Chcemy być sobą wreszcie... Subkultura - wolność czy „ucieczka od wolności” (Erich Fromm). Analiza filmu Roberta Glińskiego pt. „Cześć, Tereska”

Opracowanie: Wioletta Ciak (IX LO im. Kl. Hoffmanowej w Warszawie)

Etap edukacyjny: szkoła ponadpodstawowa

Przedmiot: język polski, wiedza o społeczeństwie

Czas: 2 godziny lekcyjne (plus projekcja filmu)

Cele lekcji:

Uczeń:

- rozpoznaje i nazywa konwencję paradokumentalną;
- charakteryzuje subkulturę blockersów;
- wskazuje charakterystyczne cechy języka środowiskowego;
- rozwija umiejętność analizy dzieła filmowego;
- porównuje dzieło filmowe z innymi tekstami kultury pod kątem problematyki i sposobu obrazowania;
- wymienia podstawowe cechy estetyki filmowej R. Glińskiego.

Metody pracy:

- heureka
- praca w grupach
- dyskusja kierowana
- indywidualna praca z dziełem filmowym
- metoda projektu
- prezentacja
- metoda kuli śnieżnej
- samodzielne konstruowanie notatek.

Środki dydaktyczne:

- film „Cześć, Tereska” (2001) w reż. Roberta Glińskiego,
- tekst piosenki „Muszę przetrwać”, wyk. Molesta Ewenement (fragmenty) – załącznik 1
- materiał pomocniczy dla nauczyciela (Sugestywny i obiektywny obraz subkultury w filmie Glińskiego „Cześć, Tereska”) – załącznik 2
- karty pracy ucznia (4 grupy) - załącznik 3

Przed zajęciami

Lekcja może być podsumowaniem projektu klasowo – grupowego, poświęconego kulturze alternatywnej, realizowanego na lekcjach wiedzy o kulturze lub języka polskiego.

Realizację projektu zaczynamy od zapoznania uczniów z tematem, instrukcją wykonania zadań przydzielonych poszczególnym grupom, literaturą przedmiotu, umiejętnością konstruowania konspektu wypowiedzi, zasadami komponowania i wygłaszania oraz terminem prezentacji, kryteriami oceniania.

Nauczyciel wprowadza pojęcie subkultury, podaje różne przykłady "podkultur", sposoby podkreślania przynależności do grupy (ideologia, strój, obyczajowość, sztuka, język), tłumaczy mechanizm ich powstawania, omawia strukturę grupy społecznej, podaje kryteria, za pomocą których socjolog wyodrębnia daną kontrkulturę. Realizowany projekt klasowo - grupowy odwołuje się do treści programowych z następujących dyscyplin: kultura języka, historia literatury, socjologia,

Filmoteka Szkolna

historia sztuki, historia muzyki, wiedza o kulturze, historia. Jego celem jest poznanie różnych subkultur, powiązanie ich z określoną grupą społeczną oraz doskonalenie umiejętności analizy i interpretacji przykładowych tekstów alternatywnych, wykazanie ich polemicznego charakteru wobec kultury masowej. Kształcenie umiejętności (wymaganej na wewnętrznej części egzaminu maturalnego) konstruowania i wygłaszania formy wypowiedzi, jaką jest prezentacja.

Klasa zostanie podzielona na siedem zespołów. Każda grupa wybiera lidera, którego obowiązkiem jest czuwanie nad wykonaniem projektu, przydział zadań do realizacji oraz przedstawienie sprawozdania z wykonanej pracy. Uczniowie mają swobodę wyboru materiałów źródłowych, literatury podmiotu, metody pracy oraz sposobu zaprezentowania jej wyników (np. prezentacja w Power Point, wywiad, film, wystawa, album, instalacja, nagranie). Zadaniem poszczególnych zespołów będzie przygotowanie prezentacji na jeden z wylosowanych tematów z uwzględnieniem genezy wskazanej grupy, przyjętej ideologii, stroju, stylu życia, przykładowych tekstów kultury:

- Zespół I - Hip-hop;
- Zespół II - Hippisi,
- Zespół III - Punk;
- Zespół IV - Grunge;
- Zespół V - Yuppies;
- Zespół VI - Metalowcy;
- Zespół VII - Emo.

Przebieg lekcji:

1. Lekcję zaczynamy od przeczytania współczesnego tekstu kultury alternatywnej, który potraktujemy jako punkt wyjścia do dyskusji na temat przyczyn kontestacji zastanej rzeczywistości przez subkulturę blockersów. Rozdajemy uczniom fragmenty tekstów do piosenek składu „Molesta Ewenement” i prosimy – aby w parach - wyszukali charakterystyczne cechy języka. Kilka par prosimy o przedstawienie wniosków. Zapisujemy je na tablicy, uzupełniamy własnym komentarzem (teksty hip-hopowe charakteryzują się werystycznym ujęciem rzeczywistości, eksponują negatywne strony życia w scenerii blokowisk; w słowie poetyckim dominują: ekspresywna funkcja języka, turpizm, barbaryzmy, najprostszy rodzaj rymów (gramatyczne); wulgaryzmy, szyfrowanie treści; autorzy tekstów kreują pesymistyczną wizję świata, wyrażają pejoratywne odczucia młodych ludzi, żyjących w poczuciu niesprawiedliwości społecznej a podstawowe tematy to: agresja, przemoc, bezrobocie, bieda, kryzys autorytetów, „wyścig szczurów”, konflikty z prawem). Warto jednak podkreślić, że są ważnym zjawiskiem artystyczno - społecznym w latach 90.
2. Podczas pracy nad tekstem piosenki uczniowie zapewne używać będą pojęcia „subkultura”. Zapytaj uczniów, czy na podstawie tego, co do tej pory powiedzieli, można określić cechy charakterystyczne typowe dla subkultury blockersów. Poproś, aby w parach wypisali na dużym arkuszu papieru takie cechy; po 2-3 minutach uczniowie łączą się w czwórki – porównują swoje listy i tworzą jedną; po 2-3 minutach czwórki łączą się w 8 – uczniowie zestawiają swoje listy tworząc jedną. Poproś o przejrzyste, hasłowe zapisy. Po skończonej pracy uczniowie wieszają swoje listy w widocznym miejscu – daj uczniom chwilę na zapoznanie się z efektami pracy. Podsumuj wnioski uczniowskie, ewentualnie uzupełniając je o brakujące elementy (blockersi to subkultura obejmująca ludzi zróżnicowanych pod względem wieku i wykształcenia, z charakterystyczną „kulturą osiedlową”, polegającą na spędzaniu czasu na miejskich podwórkach, nadużywaniu alkoholu, agresywnym nastawieniu do otaczającej rzeczywistości, wulgarnym języku, awersji do policjantów); charakterystyczne dla blockersów są: konflikty w domu i szkole, pracy, brak pieniędzy, narastająca frustracja, przekonanie, że są gorsi - wszystko to sprawia, że łączą się w grupę, która daje im poczucie bezpieczeństwa i zapewnia anonimowość; istotnym elementem tej odmiany kultury alternatywnej jest muzyka hip-hopowa, artystyczny przekaz młodych ludzi mieszkających w betonowej płycie). Podkreśl i uogólnij te cechy, które charakterystyczne są dla każdej subkultury (np. grupa na marginesie życia

Filmoteka Szkolna

społecznego, postawa negująca wzorce, podkreślanie swojej odrębności przez język, strój, zachowanie, tworzenie własnej kultury alternatywnej itp.)

3. Uczniowie - na podstawie opisu subkultury „blokiersów” oraz podsumowania nauczyciela tworzą definicję subkultury. Ochotnicy odczytują swoje zapisy. Nauczyciel lub wskazany uczeń może na zakończenie ćwiczenia odczytać definicję słownikową (Subkultura, kontrkultura (z łac. contra = 'przeciw' + kultura) - względnie spójną grupą, pozostającą na marginesie życia społecznego, manifestującą swoją odrębność, negującą ogólnie przyjęte wzorce obyczajowe, społeczne, kulturowe; z tej negacji wyrasta kultura alternatywna, która jest wyrazem indywidualnego stosunku do rzeczywistości, kontestacji kultury skomercjalizowanej; jej odrębność przejawia się też w odrzuceniu oficjalnego stylu, językowej prowokacji – wulgaryzmy, brutalizmu, kolokwializacja).
4. Jeśli w klasie mamy osoby, które interesują się rozwojem muzyki hip-hopowej, warto poprosić je o zabranie głosu w dyskusji na temat prawdziwego i fałszywego obrazu subkultury w różnych tekstach kultury współczesnej. Nauczyciel wystąpi tu w roli moderatora, który czuwa nad porządkiem rozmowy.
5. Przechodzimy do rozmowy po obejrzanym filmie R. Glińskiego „Cześć, Tereska”. Należy się spodziewać, że obraz wywoła w widzach skrajne emocje. Warto dać czas uczniom na podzielenie się pierwszymi wrażeniami, zadając pomocnicze pytania: Co uderza w filmie Glińskiego? Na ile obiektywny wydaje się nam ten obraz subkultury? Co decyduje o takim właśnie odbiorze tego filmu? Czy rozumiałe są dla nas reżyserskie zabiegi? Zadaniem nauczyciela jest wyeksponowanie przyjętego przez reżysera punktu wyjścia, uzasadnienie wyboru tych obszarów środowiska blokiersów, które znalazły się w filmie oraz wyjaśnienie przyczyny pominięcia analizy przekazu muzycznego i umotywowanie dążenia do prawdy ekranowej w konstruowanym obrazie, oddania jałowości, duchowej próżni środowisk wielkomiejskich, rezygnacji z dydaktyzmu (materiał pomocniczy dla nauczyciela). Można też zacytować samego reżysera, który tak opisuje subkulturę blokiersów: "Rośnie nowe pokolenie, które można zdiagnozować, przeanalizować i przetestować, ale którego nie można zrozumieć. To pokolenie, które żyje chwilą, jest pozbawione celów życiowych, nie uznaje żadnych wartości. Dla nich nie istnieje zło, bo nie znają pojęcia dobra. Nie przejmują się śmiercią, bo nie przejmują się życiem. Ktoś nazwał ich blokiersami, bo mieszkają jak 80 procent polskich rodzin w ogromnych blokach mieszkalnych wybudowanych w komunizmie".
6. Prosimy wyznaczonego wcześniej ucznia o krótkie przedstawienie genezy filmu, prezentację aktorek pierwszoplanowych. Następnie pytamy młodzież o to, jak na recepcję obrazu wpłynęło wprowadzenie do filmu postaci autentycznych?
7. Dzielimy klasę na cztery grupy i wręczamy liderom karty zadań. Uczniowie przez 15 minut analizują w grupach wybrane aspekty filmu:
  - I grupa - W jaki sposób reżyser wykreował przestrzeń filmową (dom, podwórko, dzielnica, szkoła)? Zwróć uwagę na filmowe środki wyrazu, kolorystykę, pokaż ich funkcję i znaczenie dla interpretacji historii tytułowej Tereski.
  - II grupa - Jaki wpływ na kształtowanie się systemu wartości głównej bohaterki wywiera rodzina? Przyjrzyj się sposobowi wykreowania postaci ojca i matki. Odniesie się do kulturowych wzorców rodziców.
  - III grupa - Jaki wpływ na wychowanie filmowej Tereski wywierają takie środowiska, jak szkoła oraz kościół? Czy metamorfoza bohaterki jest uzasadniona i przekonująca?
  - IV grupa - Jaką rolę w postępującym procesie demoralizacji odegrała Renata? Prześledź metamorfozę wewnętrzną i zewnętrzną filmowej Tereski.

Podczas pracy uczniowie przygotowują konspekt wypowiedzi, które wygłoszą na forum przedstawicieli. Uczniowie mogą posłużyć się wybranym przez siebie fragmentem filmu (krótkim), aby zobrazować swoje wnioski. Warto zadbać o to, by prezentacja miała charakter otwarty. Zachęcamy pozostałych uczniów do polemizowania, zgłaszania wniosków, uwag. Podnieście nam to poziom merytoryczny wypowiedzi oraz poprawi umiejętności retoryczne grupy.

Podsumowanie:

1. Podsumowanie problematyki z udziałem nauczyciela jest konieczne ze względu na drastyczność filmu. Przede wszystkim warto podkreślić, że w owym studium samotności młodej dziewczyny, dojrzewającej w wielkowiejskiej dżungli, reżyser stawia pytanie, czy była jakaś szansa na zrealizowanie innego wariantu losu bohaterki (rola sceny otwierającej i zamykającej film). Wskazuje na ważny problem społeczny, który doczekał się już wielu opracowań socjologicznych, ale nie doczekał się konkretnych programów, rozwiązań. Reżyser zastanawia się, czy wchodzące w okres dojrzewania młode pokolenie podzieli los Tereski, czy zadziała fatalizm społeczny, determinizm. Film porusza zagadnienia związane z dorastaniem w wielkowiejskiej dżungli, ale wykracza poza środowisko blokowisk: dziedziczony bezkrytycznie powielany model wychowania, wybory moralne młodego człowieka, szukanie miejsca w rzeczywistości, potrzeba akceptacji, kształtowanie się systemu wartości, źródła siły, które mogłyby wyzwolić w człowieku potrzebę walki o swój los.
2. Na zakończenie pytamy uczniów, co może chronić młodego człowieka przed demoralizacją? Uczniowie w swobodnej rozmowie wskazują czynniki decydujące o losie młodego człowieka (nauczyciel powinien skierować uwagę widza na dom i rodzinę, która - niezależnie od warunków społecznych - powinna ogrywać ważną rolę w kształtowaniu kręgosłupa moralnego młodego człowieka).

Praca domowa

Zredaguj kilkunastozdaniową wypowiedź w formie eseju, która będzie Twoją odpowiedzią na pytanie postawione w temacie lekcji.

Załączniki:

Załącznik 1

Molesta Ewenement, Muszę przetrwać (fragm.)

*Obraz szarej codzienności wyczytasz to z tych oczu
Nie po raz pierwszy idąc po stromym zboczcu
Muszę przetrwać nie zależnie od nikogo
Iść swoją drogą nie dać satysfakcji wrogom
Są tacy co pomogą sprostać wymogom
Przez ocean ludzkich brudów przejść suchą nogą
Niech będzie przestrogą dla warszawskich osiedla
Pieniądz i władza to wspólnicy przebiegli
Spytaj tych co polegli zawiedli siebie samych
Takie sytuacje nie należą do niespotykanych
Raczej coraz częściej oglądanych na ulicach tego miasta
Widać jak na dłoni każdy za czymś goni przed czymś ucieka
Wciąż nie wiem co mnie czeka niepewność jutra
Jak wzburzona rzeka staje się żywiołem
Już dawno to pojąłem teraz zabijam ciszę
Gniew słowa piszę pewnie już za to wiszę
[...]*

Załącznik 2

Materiał pomocniczy dla nauczyciela - Sugestywny i obiektywny obraz subkultury w filmie Glińskiego „Cześć, Tereska”

Dążeniu do prawdy, do zobiektywizowania przekazu podporządkowana została zarówno forma, jak i obsada. Film paradokumentalny, czarno - białe zdjęcia, robione na warszawskiej Pradze, ze zdecydowaną przewagą czerni, która harmonizuje ze scenerią wielkomiejskich osiedli, wprowadza przygnębiający nastrój. Wykorzystanie kamery cyfrowej paradoksalnie tworzy dodatkowy walor filmu, daje wrażenie ascetyczności obrazu. Brak ścieżki dźwiękowej i wprowadzenie wyłącznie naturalnych odgłosów stwarzają efekt prawdy dokumentalnej. Reżyser dąży do subiektywnego oddania procesu dojrzewania młodej osoby w "cieniu wielkiej płyty", ale pokazane środowisko wielkomiejskie ma tutaj charakter umowny, symboliczny.

Reżyser powierzył główne role 15 -letniej Aleksandrze Gietner (tytułowa Tereska) i starszej o rok Karolinie Sobczak (Renata), które zagrały siebie - dziewczyny z Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Otwocku. Ola, z rodziny dysfunkcyjnej, (odrzucona przez ojca, brak prawidłowej więzi emocjonalnej z matką) trafiła do poprawczaka w wieku ośmiu lat po licznych konfliktach z prawem. Miała na swoim koncie kradzież pieniędzy, rozboje. Zdaniem opiekunów, osobowość socjopatyczna, wyróżniała się spośród innych wychowanek bezwzględnością, brakiem zasad etycznych. Karolina Sobczak - dorastała w podobnym środowisku, w patologicznej rodzinie. Równie szybko weszła na drogę przestępczą. Resocjalizacja, jakiej poddały się dziewczyny na czas kręcenia filmu, nie trwała długo. Tuż po zakończeniu zdjęć obie uciekły z placówki. Ola po paru miesiącach została przyłapana na kradzieży w sklepie, trafiła do poprawczaka o zaostrzonym rygorze w Falenicy, pozostanie tam do 21. roku życia. Karolinę życie postawiło w nowej roli - matki samotnie wychowującej synka - Norwida.

Dziewczyny wnoszą do obrazu nie tylko świeżość, ale też własny bagaż doświadczeń, problemów oraz marzeń. Zaletą filmu i pomysłem młodych aktorek są improwizowane dialogi - autentyczne, swobodne z charakterystycznym slangiem, podwórkowymi zaczepkami, odzywkami (naturalnym

językiem posługują się również ich koledzy). Reżyser zaryzykował, dając dużą swobodę interpretowania powierzonych ról; wiele tu scen odgrywanych naturalnie, co doskonale wtapia się w fakturę dokumentalną filmu. Nie powinniśmy jednak zapominać, że dziewczyny grają prawdopodobną życiowo, ale fikcyjną historię. Ciekawy efekt dało połączenie amatorów z profesjonalistami (Z. Zamachowski – w roli fabrycznego portiera, kaleki przyjaźniącego się z Tereską, Roźniatowska - matka). Powstała opowieść o osobach bardzo mocno osadzonych w realiach środowiskowych. Jednak obraz filmowy nie jest wolny od refleksji, uogólnienia. Siła przekazu tkwi w prawdzie, do której konsekwentnie dąży reżyser. Niemały w tym udział "naturałszczyków", grania doświadczeniem, bez maniery aktorskiej, maski, budowania roli. Reżyserowi udało się ocalić odmalowaną na twarzach dziewczyn, niczym nieskrępowaną przeciętność. Widz od początku ulega złudnemu wrażeniu, że ogląda reportaż o problemach typowej 15-letniej dziewczyny z blokowiska, dzięki czemu łatwiej identyfikuje się z bohaterką, zwłaszcza w początkowych sekwencjach filmu.

Załącznik 3

Karta zadań dla grupy I

W jaki sposób reżyser wykreował przestrzeń filmową (dom, podwórko, dzielnica, szkoła)? Zwróć uwagę na filmowe środki wyrazu, kolorystykę, pokaż ich funkcję i znaczenie dla interpretacji historii tytułowej Tereski.

Odpowiedzi:

Do zobrazowania przestrzeni najbliższej bohaterce reżyser używa czarno - białych zdjęć, szary i ponury pejzaż potęguje pejoratywne odczucia widza, pozwala spojrzeć na dom oczami filmowej Tereski. Identyfikacja zostaje wzmocniona tym, że widz bez trudu rozpoznaje ciasnotę „pogierkowskich” pomieszczeń (przedpokoju, kuchni, pokoju dziewczynek) – z wersalką, meblościanką, małymi oknami, niskim pułapem, balkonem z rozwieszoną bielizną. Zagęszczenie powierzchni i obojętność domowników sprzyjają narastaniu frustracji; najpierw ujawni ją ojciec, potem wybuchnie ze zdwojoną mocą w bohaterce. W tej przestrzeni osadza reżyser typową polską rodzinę robotniczą, z całym repertuarem gestów i nawyków (bez przerwy gra telewizor, z tymi samymi teleturniejami, sportem, serialami). Zamiast rozmowy słyszymy wulgarne komentarze do wiadomości podawanych przez media, nieustanne narzekania matki na brak pieniędzy i zmęczenie. Jesteśmy świadkami awantur ojca, zapijania biedy, bezrobocia. Kamera bezlitośnie śledzi brak potrzeby oraz umiejętności budowania więzi z dzieckiem, pomysłu na wychowanie. Przygnębiający obraz przeciętnej polskiej rodziny z dzielnicy robotniczej, która bynajmniej nie jest patologiczna w powszechnym rozumieniu, na pewno statystycznie i mentalnie bliska większości polskich rodzin. Brak wzorców, rozchwianie autorytetów, zanik obyczajowości, bezrefleksyjna postawa wobec rodzicielstwa.

Przestrzeń dalszą tworzą typowe elementy pejzażu miejskiego, dobrze znane blokowiska, z ciasnymi, brudnymi i zagraconymi balkonami, z których widać niechlujnych, niekompletnie odzianych mężczyzn. Kamera robi często zbliżenia na obskurne wnętrza bloku, odrapane, pomazane ściany, zniszczone klatki schodowe, wyeksploatowaną windę. Tak skonstruowaną przestrzeń widz kojarzy z sytuacją osaczenia, więzieniem, zagrożeniem, brakiem możliwości ucieczki. Równie przygnębiający przekaz zawiera w sobie widok miejskiego podwórka. Kamera znowu obserwuje brzydotę osiedlowych ławek, placu zabaw, na którym bawią się pozostawione bez opieki dzieci. Z pozoru niewinne igraszki przybierają formę przemocy, stają się lekcją okrucieństwa (rzucanie piachem, kamieniami, puszka przywiązana do ogona kota). Bramy, śmietniki, sąsiedzi pijący piwo pod blokiem, niczym nieróżniące się od siebie budynki. Labiryntowość przestrzeni potęguje zagubienie człowieka, anonimowość. Sugeruje destrukcyjność środowiska, fatalizm. Betonowa dżungla ukazana w zbliżeniu ma ogromną siłę oddziaływania, bo nie została niczym ocieplona. Brak tu nawet zieleni, choćby namiastki piękna. Film zawiera motywy charakterystyczne dla kina społecznego.

Karta zadań dla grupy II

Jaki wpływ na kształtowanie się systemu wartości głównej bohaterki wywiera rodzina? Przyjrzyj się sposobowi wykreowania postaci ojca i matki. Odnieś się do kulturowych wzorców rodziców.

Odpowiedzi:

R. Gliński pokazuje zaskakująco przeciętną rodzinę. Ojciec (typowy nie tylko dla blokowisk), pozbawiony rysów indywidualnych. Często zagląda do kieliszka, bezrobotny milicjant, wielki nieobecny, który uczestniczy w procesie wychowania córki wyłącznie jako antywzorzec (uderza dziewczynę w twarz, robi awantury na klatkach, wymyśla sąsiadom, niszczy siekierą windę). Nie jest to typ patologiczny - raczej przeciętny, autentyczny. Intencją reżysera nie było budowanie portretu oskarżycielskiego, bo bohater niejednokrotnie pokazuje, że chciałby wychowywać, rozmawiać, chciałby okazywać czułość i bliskość, ale nie umie, bo on też nie otrzymał pozytywnego modelu wychowania. Brak pieniędzy tylko nasila problemy, utrudnia nawiązanie kontaktu z dorastającą córką, choć nie usprawiedliwia. Ojciec, jakich wielu wokół nas. Nie angażuje się w życie rodzinne. Nie zdaje sobie sprawy z tego, jak ważna jest jego rola w kształtowaniu męskiego wzorca u dorastającej dziewczyny. W portret ojca wpisane jest pytanie o model wychowania, o brak odpowiedniego języka, o sztucznie budowany autorytet, który maskuje brak ciepła, zrozumienia, więzi. Można mówić o kryzysie autorytetu ojca, o wyczerpaniu się ról - wskazują na to filmy: „Pręgi” M. Piekorz, „Męska sprawa” Fabickiego, „Rozdroże Cafe” L. Wosiewicza, „Dług”, „Plac Zbawiciela” K. Krauzego. Matka - zmęczona życiem robotnica fabryki, upokorzona liczeniem każdego grosza, domowymi obowiązkami. Bardziej nieszczęśliwa niż zła, tłumaczy wybryki córki (łyk piwa), broni jej przed ojcem, nawet przytula, ale jej wpływ na dorastającą dziewczynę jest minimalny, brakuje tu bliskiej więzi emocjonalnej, zrozumienia. Matka jest bezradna wobec problemów nastolatki. Nie znajduje oparcia ani we własnym mężu, ani w szkole, ani też w kościele, który nie wnosi niczego w życie jej rodziny. Sytuacja niezaspokojenia naturalnych potrzeb emocjonalnych dziecka sprzyja narastaniu agresji. Potrzebę ciepła i miłości wypiera potrzeba odreagowania na otoczeniu za tragiczne osamotnienie. W twarzy bohaterki przykuwa uwagę maska zubożenia. Brak uśmiechu, charakterystyczny, zdradzający nieufność, sposób patrzenia. Dom nie jest azylem, nie daje poczucia bezpieczeństwa, nie stanowi punktu odniesienia. Tereska nie wyniosła z niego trwałego systemu wartości, toteż jest chłonna jak gąbka, nasiąka tym, co proponuje jej środowisko, w którym szuka akceptacji. Rodzice nie dają oparcia ani sobie, ani dziecku. Każda podjęta przez nich próba rozwiązania problemów kończy się przegraną. Tereska w okres dojrzewania wchodzi całkowicie „naga”, a nade wszystko przeraźliwie samotna, bardzo podatna na negatywny wpływ środowiska, nie ma żadnych mechanizmów obronnych. Jest jeszcze namiastka ciepła w postaci inwalidy - pana Edzia. Z jednej strony zaspokaja on naturalną u dziecka potrzebę rozmowy, z drugiej jednak zdradza zachowania seksualne wobec dziewczynki. Tereska już na tym etapie życia dostaje sygnał, że wszystko ma swoją cenę. Poprzez zabawę, na którą pozwala jej Edzio (gaszenie petów na jego sparaliżowanych nogach), już ujawnia potrzebę rozładowania swej agresji. Pierwsze niepokojące objawy widać w konflikcie z młodszą siostrą, kiedy odbiera jej album i do głosu dochodzi stłumiona zazdrość, kompleks odrzuconej i zazdrosnej o miłość rodziców dziewczyny. Ta scena pokazuje zaburzone więzi emocjonalne między rodzeństwem, ale też wymuszony uczuciowy chłód Tereski. Rodzina - poprzez brak zaspokojenia bliskości - uczy jak wyeliminować w sobie takie potrzeby. Nie stanowiła żadnej przeciwwagi dla młodzieńczej potrzeby szukania akceptacji nawet za cenę samodestrukcji.

Karta zadań dla grupy III

Jaki wpływ na wychowanie filmowej Tereski wywierają takie środowiska, jak szkoła oraz kościół? Czy metamorfoza bohaterki jest uzasadniona i przekonująca?

Odpowiedzi:

Pierwsze sekwencje filmu sugerują martwą strukturę instytucji Kościoła, który nie znajduje odpowiedniego języka do przekazywania treści religijnych. Pozostają jedynie puste rytuały, co widać w pierwszej scenie, pokazującej małe dziewczynki w białych sukienkach, idące do Pierwszej Komunii Świętej. Biel sukienek nabiera znaczenia symbolicznego - sugeruje niewinność, ale też brak odczuwania wyraźnej granicy między tym, co etyczne i tym, co niemoralne. Operator filmowy skupia naszą uwagę na całej estetycznej oprawie, żeby uwypuklić brak autentycznego przeżycia religijnego. Język duchownych jest zbyt odległy od świadomości młodego człowieka. Ludzie ze społeczności parafialnej, np. opiekujący się chórem starszy pan, nie umieją zdobyć zaufania dzieci. Nie chcą też zaangażować się w proces wychowawczy. Są nieautentyczni. Mała Tereska intuicyjnie odcina się od dyrygenta chóru, który oferuje jej pomoc. Gliński demaskuje głoszenie prawd, które w żaden sposób nie odnoszą się do świata młodego człowieka. Szkoła to miejsce dorastania, czas poszukiwania akceptacji w grupie, tożsamości, wzorców, autorytetów. Główna bohaterka, jak większość młodych ludzi, ma swoje marzenia, tyle że w jej środowisku marzenia nie są oknem na świat, a talent dziewczyny nie wystarczył, aby mogła dostać się do wymarzonej szkoły plastycznej. Zamiast na pokaz projektantki trafia do szkoły krawieckiej, która niszczy jej wyobrażenia o przyszłości. Początkowo chce być dobrą uczennicą. Jest nawet chwalona przez dyrektorkę, ale wszystko za cenę nasilającego się poczucia wyobcowania, które sprawi, że przystosuje się do nowego środowiska. Znowu brak tu oskarżenia wymierzonego w stronę środowiska szkolnego, ale oglądamy kolejną niewydolną instytucję, która nie ma siły oddziaływania na kształtującą się osobowość młodego człowieka. Filmowa Tereska rozpaczliwie próbuje wyjść z samotności, zyskać akceptację grupy, zaczyna się buntować, zachowywać arogancko, bezczelnie, sygnalizować przejście na "drugą stronę". Ta postawa jest wynikiem bolesnego rozczarowania. Tereska dostrzeże nierealność swoich marzeń o karierze projektantki.

Karta zadań dla grupy IV

Jaką rolę w postępującym procesie demoralizacji odegrała Renata? Prześledź metamorfozę wewnętrzną i zewnętrzną filmowej Tereski.

Odpowiedzi:

Brak trwałego systemu wartości wyniesionego z domu i tragiczne poczucie wyobcowania oraz całkowita obojętność wszystkich środowisk w stosunku do potrzeb emocjonalnych bohaterki przyczyniły się do degrengolady filmowej bohaterki. To wszystko sprawi, że stanie się łatwym narzędziem w rękach Renaty, która daje jej lekcję życia (scena z kradzieżą), zręcznie manipuluje swoją ofiarą. Tereska sądzi, że znalazła wreszcie kogoś bliskiego, toteż przyzwala na "inność", ale jej metamorfoza nie wynika z uwarunkowań społecznych, z przystosowania, ma głębsze przyczyny - wewnętrzną pustkę, dlatego stanie się jeszcze bardziej okrutna niż tamta dziewczyna. Z metamorfozą wewnętrzną współgra przemiana zewnętrzna. Tereska po raz pierwszy pozwala umalować sobie oczy i usta, całuje się z chłopakiem, pali papierosy, pije wino ukradzione w sklepie. Traci kontakt z domem, rezygnuje z występów w chórze, lekceważy naukę. Zaczyna naśladować przyjaciółkę, wchodzi w nową tożsamość. Rozpoczyna się proces inicjacji w dorosłość, który staje się inicjacją w zło. Przewodniczka po „miejskim bagnie” nauczy ją jak „obrabiać” w szatni szafki koleżanek, jak cynizmem zagłuszać wyrzuty sumienia i poczucie wstydu. Tereska odrzuciła moralność, zanim jeszcze zdążyła ją ukształtować. Oszukana, boleśnie zdradzona przez przyjaciółkę, za zło (gwałt, udawana przyjaźń) i nienawiść odpowie tym samym. Dopuści się zbrodni.

Filmoteka Szkolna

Bibliografia:

- *Słownik pojęć i tekstów kultury*, pod red. Ewy Szczęsnej, WSiP, Warszawa 2002.
- *Słownik wiedzy o filmie*, J. Wojnicka, O. Katafiasz, Wydawnictwo Park Sp. z o.o., Bielsko - Biała 2005.
- M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1993.
- B. Urban, *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczości młodzieży*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2000.
- Krzysztof Nowacki, Wywiad z Robertem Glińskim, „Gazeta Olsztyńska” (18.01.2002).
- Bożena Janicka, *Zła Tereska*, „Kino” 2001/11.
- Adam Horoszczak, *Dziewczyna z blokowiska*, „Kino” 10/2001,
- J. Płużewski, *Smutne rendez -vous z rzeczywistością*, „Kino” 11/2001.
- www.culture.pl
- www.film Polski.pl